

Ίαν Μακτιούαν

η καθαριΐδα

Μετάφραση

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΧΙΝΑ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Ξένη λογοτεχνία

Σύγχρονη ξένη λογοτεχνία – 477

Ταν ΜακΓιούαν, *Η κατσαρίδα*

Τίτλος πρωτοτύπου: *The Cockroach*

Υπεύθυνη έκδοσης: Ελένη Κεχαγιόγλου

Μετάφραση: Κατερίνα Σχινά

Διορθώσεις: Δέσποινα Ζηλφίδου

Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Καπένης

Φιλμ, μοντάζ: Μαρία Ποιινιού-Ρένεση

Copyright © Ian McEwan, 2019

Copyright © για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε.

(Εκδόσεις Πατάκη), 2019

Πρώτη έκδοση στην αγγλική γλώσσα από τις εκδόσεις Jonathan Cape, 2019

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Δεκέμβριος 2019

KET Γ790 ΚΕΠ 901/19 ISBN 978-960-16-8645-5

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στον Timothy Garton Ash

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Μέσα από πεισματικές, επίμονες διαπραγματεύσεις του ενός πρωθυπουργού μετά τον άλλον, μέσα από κοινοβουλευτικό χάος και παράλυση, ύστερα από δύο γενικές εκλογές και σκληρό διχασμό σε όλη τη χώρα, η Μεγάλη Βρετανία προσπαθεί, τελευταία, να υλοποιήσει το πιο άσκοπο, μαζοχιστικό εγχείρημα που ονειρεύτηκε ποτέ κανείς στην ιστορία αυτών των νησιών. Ο υπόλοιπος κόσμος, με την εξαίρεση των προέδρων Πούτιν και Τραμπ, την παρακολουθούν με απογοήτευση. Εάν κατορθώσουμε ποτέ να εγκαταλείψουμε την Ευρωπαϊκή Ένωση, τότε θα ξεκινήσει μια οπισθοδρόμηση τουλάχιστον δεκαπέντε χρόνων, προκειμένου να φτάσουμε κάποτε σε κάτι που θα μοιάζει με ό,τι ήμασταν άλλοτε. Θα χρειαστούν πολλαπλές εμπορικές συμφωνίες, συνεργασία στους τομείς της ασφάλειας και της επιστήμης και χιλιάδες άλλοι απαραίτητοι διακανονισμοί. Γιατί το κάνουμε αυτό στον εαυτό μας; Ο πρωθυπουργός-κατσαρίδα του βιβλίου μου δίνει στη Γερμανίδα καγκελάρια τη μόνη δυνατή απάντηση: γιατί έτσι.

Η Κατσαρίδα μορφοποιήθηκε στον νου μου σ' εκείνη την καμπή του ταξιδιού προς την έξοδο όπου η

απόγνωση συναντάει το γέλιο. Πολλοί θεωρούν ότι η διαδικασία του Brexit βρίσκεται πέρα από τη σάτιρα. Ποιο αρρωστημένο μυαλό μυθιστοριογράφου θα μπορούσε να το φανταστεί; Από μόνο του είναι μια βασανιστική αυτοδιακωμώδηση. Η μόνη δυνατή αντιμετώπιση ίσως να είναι η κοροϊδία και η θλιβερή παρηγοριά του γέλιου.

Είτε φτάσει είτε όχι η στιγμή του Brexit, για πολύ καιρό θα θέτουμε ερωτήματα στον εαυτό μας. Τα ψεύδη, οι ύποπτες χρηματοδοτήσεις, η ρωσική ανάμειξη θα απασχολήσουν τους ιστορικούς του μέλλοντος. Θα μελετήσουν σίγουρα την τύφλωση που προκαλεί μια ειδική μαγική σκόνη, κοινή σε όλα τα λαϊκιστικά ρεύματα που διαπερνούν σήμερα την Ευρώπη, τις ΗΠΑ, τη Βραζιλία, την Ινδία και πολλές άλλες χώρες. Τα συστατικά αυτής της σκόνης είναι τώρα πια πολύ γνωστά: βίαιος παραλογισμός, εχθρότητα προς τους ξένους, αντίσταση στην υπομονετική ανάλυση, δυσπιστία προς τους «εμπειρογνώμονες», κομपाσμός για το εθνικό μεγαλείο, παθιασμένη πίστη σε απλές λύσεις, λαχτάρα για πολιτισμική «καθαρότητα» – και μια χούφτα κυνικών πολιτικών που σπεύδουν να εκμεταλλευτούν αυτές τις παρορμήσεις.

Φυσικά, οι τοπικές συνθήκες ποικίλλουν. Στη Βραζιλία προτιμούν να κάψουν το τροπικό δάσος του Αμαζονίου. Στις ΗΠΑ λαχταρούν το μεξικάνικο τείχος τους. Η Τουρκία έχει τελειοποιήσει την τέχνη της

φίμωσης των δημοσιογράφων. Στη Βρετανία, ενόσω η μαγική σκόνη θάμπωνε τα μάτια μας, μάθαμε ότι η οικολογία της ΕΕ έχει διαμορφώσει εις βάθος τη χλωρίδα του εθνικού μας τοπίου, αλλοιώνοντάς την. Το ξεριζώμα αυτών των φυτών αποδεικνύεται θηριώδης διαδικασία και όχι πολύ απλή, τελικά. Αλλά αυτό δεν έχει σταματήσει κανέναν. Θα συνεχίσουμε – γιατί έτσι.

Είναι πολλές οι ιστορικές αδικίες σε σχέση με το βρετανικό κράτος, ελάχιστες όμως από αυτές προέρχονται από την ΕΕ. Οι υπέρμαχοι του Brexit ανέλαβαν το εγχείρημα να πείσουν το εκλογικό σώμα ότι για όλα τα δεινά μας φταίει η Ευρώπη. Πήραν ένα 37%, αρκετό για να μεταμορφώσουν τη συλλογική μας μούρα για πολλά χρόνια. Με κλασικό λαϊκιστικό τρόπο και με εργαλείο τη μαγική σκόνη, οι υπέρμαχοι του Brexit, κάτοχοι αμοιβαίων κεφαλαίων, πλουτοκράτες, απόφοιτοι του Ίτον, ιδιοκτήτες εφημερίδων, αυτοπροσδιορίστηκαν ως πολέμιοι της ελίτ. Το κόλπο τους λειτούργησε, και τώρα αυτή η ελίτ των αντι-ελιτιστών έχει γίνει κυβέρνησή μας.

Στην αγγλική λογοτεχνική παράδοση της πολιτικής σάτιρας, θεμελιώδες κείμενο παραμένει το *Μια σεμνή πρόταση* του Τζόνναθαν Σουίφτ. Πρώτη φορά το διάβασα όταν ήμουν δεκαέξι ετών. Το ψυχρό εγχείρημά του ότι το μαγείρεμα και στη συνέχεια το φάγωμα των μωρών ήταν η λύση σε ένα μακροχρόνιο πρόβλημα ήταν αποκρουστικό και τερατώδες,

αλλά όχι πιο ανηλεές, σύμφωνα με τον Σουίφτ, απ' ό,τι η αγγλική κυριαρχία στην Ιρλανδία.

Με το Brexit, κάτι άσχημο και ξένο εισέβαλε στο πνεύμα της πολιτικής μας: θεώρησα λοιπόν εύλογο να σκαρφιστώ μια κατσαρίδα, την πιο απεχθή μορφή ζωής. Η Μεταμόρφωση του Κάφκα βρίσκεται στον δρόμο οποιασδήποτε προσπάθειας να επινοηθεί μια φυσική ανταλλαγή μεταξύ ανθρώπου και εντόμου, αλλά μετά την αναγκαία αναγνωριστική χειρονομία προς τον μεγάλο συγγραφέα, στράφηκα και πάλι στον Σουίφτ. Ο στόχος ήταν να εμφανίσω ένα πολιτικό και οικονομικό σχέδιο που θα ισοδυναμούσε με τον αυτοκαταστροφικό παραλογισμό του Brexit. Δεν μπορώ να είμαι βέβαιος ότι το κατάφερα με το γελοίο μου κατασκεύασμα, τον Αντιστροφισμό. Δεδομένου του μεγέθους του εθνικού σχεδίου και των πιθανών επιπτώσεών του σε όλους μας τουλάχιστον για μια γενιά, ίσως τίποτε δεν μπορεί να συναγωνιστεί την κλίμακα της παράνοιάς του.

Τα δύο τρίτα σχεδόν του βρετανικού εκλογικού σώματος δεν ψήφισαν υπέρ της εξόδου από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι περισσότερες επιχειρήσεις, η γεωργία, η επιστήμη, η οικονομία και οι τέχνες εναντιώθηκαν στο Brexit. Τα τρία τέταρτα των βουλευτών ψήφισαν την παραμονή στην ΕΕ, αλλά οι περισσότεροι αγνόησαν το δημόσιο συμφέρον και σύρθηκαν πίσω από την κομματική πειθαρχία και το «ο λαός μίλησε» – αυτή τη ζοφερή φράση σοβιετικής

κοπής, αυτή τη μαγική σκόνη που συσκοτίζει το πνεύμα, τυφλώνει τη λογική και ακυρώνει τις προοπτικές των παιδιών μας να ζήσουν και να εργαστούν ελεύθερα στην ηπειρωτική Ευρώπη.

Ο λαϊκισμός, παραβλέποντας τη δική του άγνοια, φιθυρίζοντας ανοησίες για αίμα και γη, καλλιεργώντας αδιανόητες νατιβιτιστικές επιθυμίες και περιφρονώντας τραγικά τις ανησυχίες για την κλιματική αλλαγή, ενδέχεται στο μέλλον να δημιουργήσει και άλλα τέρατα, κάποια πολύ πιο βίαια, πολύ πιο επικίνδυνα από το Brexit. Σε όλες του τις εκδοχές, ωστόσο, το πνεύμα της κατσαρίδας θα ευδοκιμήσει. Όσο καλύτερα γνωρίσουμε αυτό το πλάσμα, τόσο πιο γρήγορα θα το νικήσουμε. Και πιστεύω πως θα το καταφέρουμε.

Αν η λογική δεν ανοίξει τα μάτια της και δεν επικρατήσει, τότε ίσως να χρειαστεί να προσφύγουμε στο γέλιο.

Ίαν ΜακΓιούαν
Νοέμβριος 2019

Η ανά χείρας νουβέλα είναι έργο μυθοπλασίας. Ονόματα και χαρακτήρες είναι προϊόντα της φαντασίας του συγγραφέα και κάθε ομοιότητα με πραγματικές καταστροφές, ζωντανές ή νεκρές, είναι εντελώς συμπτωματική.

ENA

ΟΤΑΝ Ο ΕΞΥΠΝΟΣ αλλά καθόλου βαθυστόχαστος Τζιμ Σαμς ξύπνησε εκείνο το πρωινό από ανήσυχα όνειρα, βρέθηκε στο κρεβάτι του μεταμορφωμένος σ' ένα γιγάντιο πλάσμα. Για αρκετή ώρα έμεινε ξαπλωμένος ανάσκελα (δεν ήταν η προσφιλής του στάση) κοιτάζοντας εμβρόντητος τα απόμακρα πόδια του, τα λειψά του μέλη. Κατέληξε με βεβαιότητα πως ήταν μόνο τέσσερα, και εντελώς ακίνητα. Υπό άλλες συνθήκες, τα λεπτεπίλεπτα καφετιά ποδαράκια του, για τα οποία ένιωθε ήδη κάποια νοσταλγία, θα σάλευαν χαρούμενα στον αέρα, έστω και ανώφελα. Κειτόταν ήρεμος, αποφασισμένος να μην πανικοβληθεί. Ένα όργανο, μια φέτα από γλιστερό κρέας, κούρνιαζε χοντρό και υγρό μέσα στο στόμα του – πράγμα εντελώς αηδιαστικό, ιδίως όταν κινήθηκε ιδία βουλήσει στο αχανές σπήλαιο του στόματός του για να το εξερευνήσει, και ο Τζιμ συνειδητοποίησε με βουβό τρόπο ότι γλιστρούσε κατά μήκος μιας απεραντοσύνης από δόντια. Έμεινε να ατενίζει το μακρύ του σώμα. Το χρώμα του, από τους ώμους ως τους αστραγάλους, ήταν αχνογάλανο, με σκουρότερα μπλε σιρίτια

γύρω από τον λαιμό και τους καρπούς του κι ένα λευκό κουμπί στο κέντρο μιας νοητής κάθετης γραμμής, ακριβώς κάτω από τον ακατάμητο θώρακά του. Το ελαφρό αεράκι που έπνεε αδιάκοπα διά μέσου αυτού του θώρακα, μεταφέροντας μια αρκετά ελκυστική μυρωδιά από τροφή σε στάδιο αποσύνθεσης και αλκοόλ από κάποιο σιτηρό, το αποδέχθηκε ως αναπνοή του. Η όρασή του ήταν απελπιστικά στενή –ω, για ένα πρώην σύνθετο μάτι– και όλα όσα έβλεπε ήταν καταθλιπτικά πολύχρωμα. Είχε αρχίσει να αντιλαμβάνεται ότι, μέσω μιας τραγελαφικής αντιστροφής, η ευάλωτη σάρκα του βρισκόταν τώρα έξω από τον σκελετό του, ο οποίος, ως εκ τούτου, του ήταν απολύτως αόρατος. Τι ανακούφιση θα ένιωθε αν μπορούσε να ρίξει μια ματιά σ' εκείνο το γνώριμο σεντεφένιο καφετί.

Όλα αυτά ήταν ακούοντως ανησυχητικά· αλλά, καθώς και τα τελευταία ίχνη του ύπνου τον εγκατέλειπαν, θυμήθηκε ότι βρισκόταν σε σημαντική, μοναχική αποστολή, αν και προσώρας δεν μπορούσε να ανακαλέσει στη μνήμη του ποια ήταν. Θα αργήσω, σκέφτηκε, καθώς προσπαθούσε να σηκώσει από το μαξιλάρι ένα κεφάλι που πρέπει να ζύγιζε κάπου πέντε κιλά. Αυτό είναι πολύ άδικο, μονολόγησε. Δε μου αξίζει. Τα αποσπασματικά του όνειρα ήταν βαθιά και ταραγμένα, στοιχειωμένα από τραχιές αντηχητικές φωνές σε μόνιμη διαφωνία. Μόνο τώρα, καθώς το κεφάλι του έπεφτε πίσω, άρχισε να διακρίνει

την άλλη όχθη του ύπνου και να φέρνει στον νου του ένα μωσαϊκό από αναμνήσεις, εντυπώσεις και προθέσεις που διασκορπίζονταν καθώς προσπαθούσε να τις αδράξει.

Ναι, είχε φύγει από το ευχάριστα παρακμάζον Ανάκτορο του Γουεστμίνστερ, χωρίς καν ένα αντίο. Έτσι έπρεπε να γίνει. Η μυστικότητα ήταν το παν. Το ήξερε, χωρίς να του το έχουν πει. Μα τότε ακριβώς είχε ξεκινήσει; Σίγουρα, όταν είχε πέσει πια το σκοτάδι. Χθες τη νύχτα; Προχθές; Πρέπει να έφυγε μέσω του υπόγειου γκαράζ. Πρέπει να προσπέρασε τις λουστραρισμένες μπότες του αστυνομικού στην είσοδο. Τώρα θυμόταν. Φροντίζοντας να μένει κοντά στο ρείθρο, είχε τρέξει πολύ βιαστικά ώσπου έφτασε στην άκρη της τρομακτικής διασταύρωσης της πλατείας Κοινοβουλίου. Βρέθηκε μπροστά σε μια σειρά οχημάτων που, με τις μηχανές τους στο ρελαντί, ανυπομονούσαν να τον συνθλίψουν στην ασφαλτο, και όρμησε στο ρείθρο της απέναντι πλευράς. Ύστερα απ' αυτό, του φάνηκε πως πέρασε μια ολόκληρη εβδομάδα ώσπου να διασχίσει άλλον έναν τρομακτικό δρόμο για να φτάσει επιτέλους στη σωστή πλευρά του Γουάιτχολ. Και μετά τι; Είχε επιταχύνει, σίγουρα, για κάμποσα μέτρα και μετά είχε σταματήσει. Γιατί; Οι εικόνες ξανάρχονταν στον νου του. Ανασαινοντας βαριά μέσα από κάθε κοιλότητα, σωλήνα και άνοιγμα του κορμιού του, είχε σταματήσει να ξεκουραστεί πλάι σ' έναν αποχετευτικό αγωγό και να κο-

λατσίσει ένα πεταμένο κομμάτι πίτσα. Δεν μπορούσε να το φάει όλο, έβαλε ωστόσο τα δυνατά του. Για καλή του τύχη ήταν πίτσα μαργαρίτα. Η δεύτερη στη σειρά προτίμησής του. Χωρίς ελιές. Δεν είχαν πέσει ελιές σ' αυτό το κομμάτι.

Ανακάλυψε ότι το ανοικονόμητο κεφάλι του μπορούσε να κάνει μια περιστροφή 180 μοιρών με ελάχιστη προσπάθεια. Τώρα το έστριψε στη μία πλευρά. Βρισκόταν σ' ένα μικρό δωματιάκι στη σοφίτα, δυσάρεστα φωτισμένο από τον πρωινό ήλιο, γιατί οι κουρτίνες δεν ήταν κλειστές. Υπήρχε μια τηλεφωνική συσκευή στο κομοδίνο του – όχι, δύο. Το περιορισμένο του βλέμμα ταξίδεψε διαγωνίως στο χαλί και σταμάτησε στο σοβατεπί και στη στενή χαραμάδα που σχηματιζόταν στην ένωσή του με τις σανίδες του πατώματος. Θα μπορούσα να στριμωχτώ εκεί από κάτω, να ξεφύγω από το πρωινό φως, σκέφτηκε λυπημένα. Θα μπορούσα να είμαι χαρούμενος. Στην άλλη άκρη του δωματίου υπήρχε ένας καναπές και πλάι του, σ' ένα χαμηλό τραπέζι, ένα κρυστάλλινο ποτήρι κι ένα άδειο μπουκάλι ουίσκι. Ακουμπισμένα σε μια πολυθρόνα ήταν ένα κοστούμι κι ένα καθαρό, διπλωμένο πουκάμισο, κατευθείαν από το καθαριστήριο. Σ' ένα πιο μεγάλο τραπέζι κοντά στο παράθυρο υπήρχαν δυο κουτιά με έγγραφα, το ένα πάνω στο άλλο, και τα δύο κόκκινα.

Τώρα που είχε καταλάβει τον τρόπο με τον οποίο τα μάτια του περιστρέφονταν ομαλά, και τα δυο μαζί,